

В. А. Коломієць,
аспірант кафедри фінансів,
ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана", м. Київ

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ СУТНОСТІ ФІНАНСОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

V. Kolomiets,
postgraduate Department of Finance SHEI "Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman", Kyiv

DISCUSSION ISSUES OF THE ESSENCE OF FINANCIAL INFRASTRUCTURE

У статті досліджено теоретичні аспекти функціонування фінансової інфраструктури національної економіки. На основі критичного аналізу позицій провідних вчених встановлено головні змістовні ознаки та характеристики інфраструктури та фінансової інфраструктури. Обґрунтовано відмінність дефініцій "фінансова інфраструктура" та "інфраструктура фінансового ринку". Доведено, що фінансова інфраструктура представляє собою симбіоз двох складових — інститутів (умов, правил реалізації фінансових відносин між економічними агентами) та фінансових інституцій.

This article deals with theoretical aspects of the functioning of financial infrastructure of national economy. On the basis of critical analysis of leading scientists' positions the main substantive characteristics and characteristics of infrastructure and financial infrastructure are set. The difference between definitions "financial infrastructure" and "infrastructure of financial market" is justified. It is proved that financial infrastructure is the symbiosis of two components — institutes (conditions, rules of realization of financial relations between economic agents) and financial institutes.

Ключові слова: інфраструктура, інститут, економічна політика, державне регулювання економіки, фінансова політика, фінансова інфраструктура, фінансові інституції.

Key words: infrastructure, institute, economic policy, state regulation of the economy, financial policy, financial infrastructure, financial institutes.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Повільний поступ економічних реформ в Україні у значній мірі обумовлений "відірваністю" вітчизняної науки від потреб реального сектору. В свою чергу, такі процеси стали наслідком великої кількості стереотипів "пострадянського походження" щодо оцінки тих чи інших економічних процесів та явищ в нашій державі. Яскравий приклад їх існування — дослідження фінансової інфраструктури, які активізувалися лише останніми роками. До цього вітчизняна фінансова наука фактично ігнорувала цю надзвичайно важливу з точки зору теорії та практики дефініцію. Внаслідок цього суттєво знижувалась прагматична значимість досліджень, їх результативність з погляду реформування фінансового господарства української економіки. Така ситуація не відповідає вимогам часу, адже саме фінансова інфраструктура може стати відправною точкою економічних реформ в Україні.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематика сутності фінансової інфраструктури наявна в роботах окремих вітчизняних науковців: З. Варналія, С. Льовочкіна, В. Опаріна, І. Островського, С. Тимофієвої, В. Федосова, С. Юрія та ін. Втім треба визнати, що існуючі на цей час дослідження сутності фінансової інфраструктури не у повній мірі ліквідували "білі плями" фінансової науки в цьому напрямі.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті — доповнити існуючі теоретичні положення щодо сутності фінансової інфраструктури економіки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Досліджуючи вказане питання насамперед зазначимо, що до цього часу у фаховій літературі існує певна невизначеність у використанні понять "інфраструктура", "інфраструктура економіки", "фінансова інфраструктура" що суттєво ускладнює теоретичні дослідження та їх практичне використання. Виходячи з цього насамперед акцентуємо увагу на сутності поняття "інфраструктура" та його похідних.

Підкреслимо, що поняття "інфраструктура" є доволі універсальним та використовувалося з середини минулого століття і західними вченими, і радянськими науковцями. Так, радянський дослідник В. Жамін вважав, що інфраструктура — це інтегральний елемент виробничих сил, що включає допоміжні та додаткові галузі, види виробництва або діяльності, які обслуговують безпосередньо основне виробництво (виробнича інфраструктура), а також галузі та підгалузі невиробничої сфери, що непрямо пов'язані з процесом виробництва і виконують чисельні функції обслуговування всього процесу господарювання [1, с. 16].

У свою чергу А. Кошелєв зазначає: "Існує неоднозначне визначення інфраструктури. По-перше, під нею розуміється сукупність системи обслуговування, основне завдання якої полягає в забезпеченні роботи виробництва та наданні різних послуг населенню. По-друге, під інфраструктурою розуміється сукупність одиниць, діяльність яких спрямована на забезпечення нормального функціонування національної економіки" [2].

На думку Л. Кузьменко, інфраструктура представляє собою інтегральний елемент продуктивних сил, включаючи допоміжні, додаткові галузі, види виробництва, які

Рис. 1. Змістовні ознаки та характеристики інфраструктури

Джерело: систематизовано автором.

обслуговують безпосередньо основне виробництво (виробнича інфраструктура), а також такі галузі, підгалузі невикористовуваної сфери, які опосередковано пов'язані з процесом виробництва (соціальна інфраструктура) [3]. В такому підході до інфраструктури відносять цілі галузі та види виробництва, які або обслуговують основне виробництво, або представляють невикористовувану сферу.

З погляду оцінки ролі інфраструктури в економічному житті країни можна послатися на думку П. Самуельсона, який зазначав: "...уряд несе державні витрати по реалізації важливих проєктів збільшення "суспільного допоміжного капіталу" (дороги, школи, лікарні, дамби для електростанцій і поглиблення річок, будівництво залізниць, поліпшення і збереження ґрунту), що є необхідною умовою для економічного зростання і розвитку країни" [4]. Як бачимо, позиція відомого американського економіста полягає в наступному: по-перше, інфраструктура виконує допоміжні функції стосовно процесів виробництва товарів та послуг; по-друге, у функціонуванні інфраструктури важливу роль відіграє соціальна складова; по-третє, основні витрати на розбудову інфраструктури повинна нести держава.

Доволі часто науковці розділяють поняття "інфраструктура", "інфраструктура економіки", а також вживають терміни "ринкова інфраструктура", "інвестиційна інфраструктура" тощо, хоча змістовні характеристики у таких підходах є подібними.

Загалом, порівнюючи підходи до визначення інфраструктури у вітчизняній та західній науковій літературі, можна визначити дві важливі різниці

— по-перше, західні вчені підкреслюють особливу роль держави у формуванні та функціонуванні інфраструктури. Більше того, часто розбудова інфраструктури розглядається як прямий обов'язок держави, оскільки, виходячи із функцій інфраструктури, держава напряму зацікавлена у її ефективному функціонуванні;

— по-друге, західні науковці конкретно вказують на складові елементи інфраструктури, тоді як для вітчизняної науки характерне використання словосполучень "забезпечуюча сфера", "забезпечуючі галузі тощо".

У підсумку, можна зробити висновок, що сучасні вчені для інфраструктури найчастіше виділяють наступні характерні ознаки (рис. 1).

На наш погляд, можна цілком аргументовано стверджувати, що аналіз змістовних характеристик поняття "фінансова інфраструктура" повинен виходити з дослідження інфраструктури взагалі. В той же час підкреслимо, що якщо в економічних дослідженнях термін "інфраструктура" почав використовуватися з середини ХХ ст., то до термінологічного апарату фінансової науки цю дефініцію було введено лише в останні два десятиліття. Відповідно, треба визнати, що до цього часу відсутні цілісні роботи, які б цілеспрямовано досліджували саме фінансову інфраструктуру економіки, а існуючі наукові праці як правило акцентують увагу лише на її окремих складових елементах.

Зокрема звернемо увагу на позицію колективу авторів на чолі з В. Федосовим, який вважає за необхідне

аналіз фінансової інфраструктури у двох вимірах [5]:

— по-перше, як однієї із вихідних, основоположних та домінуючих складових економічної інфраструктури;

— по-друге, як сукупності різних елементів (управлінського, інституційного та обслуговуючого), що забезпечують функціонування фінансів як суспільного інституту, в організаційному та інструментальному наповненні.

Як бачимо, підтверджується зроблений нами висновок про те, що досліджувати фінансову інфраструктуру доцільно в контексті економічної інфраструктури, зважаючи на їх взаємопов'язаність.

Також слід звернути увагу на той факт, що В. Федосов та інші науковці наголошують на: по-перше, існування різних проявів фінансової інфраструктури (які відображаються в управлінському, інституційному та обслуговуючому елементах); по-друге, виділення різноманітного інструментарію, за допомогою якого забезпечується реалізація функцій фінансів.

Про два виміри фінансової інфраструктури говорять і наступні автори, які стверджують, що їй треба розглядати "...по-перше, як сукупність елементів, за допомогою яких опосередковуються фінансові відносини, використання яких і забезпечує задоволення потреб суспільного відтворення; по-друге, як сукупність елементів, що забезпечують функціонування фінансів як суспільного інституту в інституціональному, управлінському зрізах" [6].

З нашої точки зору, в такому підході не зовсім зрозумілою є різниця між двома "сукупностями елементів", які опосередковують фінансові відносини та забезпечують функціонування фінансів.

Інші вчені розглядають роль фінансової інфраструктури дуже обмежено, підкреслюючи її роль у фінансуванні: "Фінансова інфраструктура — підсистема, призначена для комплексного фінансування науково-виробничих і освітніх процесів у сфері інноваційно-технологічного розвитку. Вона базується на поєднанні різних механізмів прямої і непрямої державної підтримки інноваційного підприємництва й інфраструктури" [7]. Аналіз підходу А. Ускеленової виявляє щонайменше три неповноцінних компоненти:

1. Якщо фінансова інфраструктура розглядається в якості підсистеми, то незрозуміло що є головною системою, або базисом?

2. Чи варто обмежувати функції фінансової інфраструктури виключно фінансуванням?

3. За якими критеріями серед пріоритетів фінансування виділено "науково-виробничі і освітні процеси"?

Не можна обійти увагою і підхід до визначення фінансової інфраструктури якого притримуються фахівці Міжнародної фінансової корпорації (МФК), які вважають, що вона являє собою основу фінансової системи і є набором інститутів, які забезпечують ефективне функціонування фінансових посередників [8].

З нашої точки зору, в такому підході слід першочергово звернути увагу на наступні визначальні моменти:

1. Фахівці МФК напряму пов'язують поняття фінансової інфраструктури з фінансовим посередництвом, і вказують, що вона є основою фінансової системи.

2. У той же час, особливо підкреслюється, що фінансова інфраструктура є не набором інституцій, а набором інститутів. Тобто фактично з погляду інституційної теорії ми маємо справу з множиною (сукупністю) правил (формальних та неформальних) та способів примушення їх дотримуватися, які визначають функціонування фінансових посередників.

Досить часто фінансову інфраструктуру фактично ототожнюють з інфраструктурою фінансового (фондового) ринку. Одним із прихильників такого підходу є

відомий вітчизняний науковець І. Бланк, який вказує, що до фінансової інфраструктури відносяться фондові і валютні біржі, депозитарій цінних паперів, інші заклади фондового ринку [9]. Так можна погодитися з тим фактом, що наведені І. Бланком фінансові інституції відносяться до фінансової інфраструктури, але вони ніяким чином не охоплюють усі змістовні характеристики цієї дефініції, навіть її інституційного елемента.

У той же час В. Кудряшов розглядає фінансову інфраструктуру виключно через призму відповідних інституцій. На його думку, фінансова інфраструктура — це сукупність інститутів (підприємств, установ, служб), які забезпечують організацію проведення фінансової діяльності.

Надалі він зазначає, що такі інститути є посередниками фінансової діяльності і забезпечують надання фінансових послуг. Відповідно до фінансової інфраструктури належать комерційні банки, фондові, валютні і товарні біржі, інвестиційні фонди й інвестиційні компанії, страхові фірми, дочірні підприємства, торговці цінними паперами, аудиторські і консультативні фірми, реєстратори, зберігачі, депозитарії та ін. [10, с. 22—26].

ВИСНОВКИ

Загалом, підводячи підсумок в аналізі змістовних характеристик фінансової інфраструктури, зазначимо наступне:

1. Фінансову інфраструктуру слід розглядати як невід'ємну складову інфраструктури взагалі, яка відображає сутність суспільного призначення фінансів.

2. За змістовними характеристиками у фінансовій інфраструктурі можна виділити дві взаємопов'язаних складових: інституції та інститути.

3. Інституції представляють собою економічних агентів, забезпечують функціонування фінансів на усіх рівнях фінансової системи, і включають в себе фінансові підрозділи корпорацій (інших суб'єктів бізнесу); фінансові інституції; органи, на які покладені функції державного управління фінансовою сферою; суб'єктів, які організаційно та технічно забезпечують рух фінансових фондів.

4. Інститути характеризують умови та правила, а також механізми їх дотримання у фінансових відносинах, що виникають між інституціями фінансової інфраструктури, а також інституціями та іншими економічними агентами.

Формалізовано підхід до фінансової інфраструктури можна зобразити наступним чином (рис. 2).

Запропонована позиція щодо фінансової інфраструктури найбільш повно відображає зміст її функціонування, роль у фінансових відносинах на макро- та мікрорівнях.

Література:

1. Жамин В.А. Инфраструктура при социализме// Вопросы экономики. — 1977. — №2. — С. 13—20.
2. Национальная экономика. Конспект лекций / А.Н. Кошелев. — М.: 2008. — 160 с.
3. Кузьменко Л.М. Управление функционированием и развитием экономики региона: монография / Л. М. Кузьменко / НАН Украины. Ин-т экономики пром-сти. — Донецк, 2004. — 284 с.
4. Самуэльсон П. Экономика / П. Самуэльсон. — М.: Машиностроение: НПО "ААГОН", 1994. — Т. 2. — 415 с.
5. Федосов В.М. Институційна фінансова інфраструктура України: сучасний стан та проблеми розвитку / В.М. Федосов, В.М. Опарін, С. В. Львовчикін // Фінанси України. — 2008. — № 12. — С. 3—21.

Рис. 2. Змістовні характеристики фінансової інфраструктури

Джерело: розроблено автором

6. Тимофієва С., Островський І. До питання про фінансову інфраструктуру та вплив на її розвиток інститутів конкуренції й управління // Научно-технический сборник. — 2009. — №89. — С. 308—312.

7. Ускеленова А. Т. Инфраструктурное обеспечение как фактор устойчивого развития [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.rusnauka.com/4_SWMN_2010/Politologia/59065.doc.htm

8. Офіційний сайт Міжнародної фінансової корпорації [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ifc.org>

9. Бланк И.А. Стратегия и тактика управления финансами / И.А. Бланк. — К.: Итем. ЛТД-СП АДЕФ — Украина, 1996. — 534 с.

10. Кудряшов В.П. Курс фінансів: навч. посіб. / В.П. Кудряшов. — К.: Знання, 2008.

References:

1. Zhamin, V.A. (1977), "Infrastructure under socialism", *Voprosi ekonomiki*, vol. 2, pp. 13—20.
2. Koshelev, A.N. (2008), *Natsionalnaja ekonomika* [National economy], Moscow, Russia.
3. Kuzmenko, L.M. (2004), *Upravlenie funkcionirovaniem i razvitiem ekonomiki regiona* [Management of functioning and development of the regional economy], NAN Ukraini, Donetsk, Ukraine.
4. Samuelson, P. (1994), *Ekonomika* [Economics], Mashinostroenije, Moscow, Russia.
5. Fedosov, V.M. Oparin V.M. and Liovochkin, S.V. (2008), "Institutional financial infrastructure of Ukraine: Current State and Problems of Development", *Finansi Ukraini*, vol. 12, pp. 3—21.
6. Timofieva, S. and Ostrovskij, I. (2009), "On the financial infrastructure and its impact on development and management institutes of competition", *Nauchno-tekhnicheskij zbornik*, vol. 89, pp. 308—312.
7. Uskelenova, A.T. (2010), "Infrastructure-as-a factor of sustainable development", [Online], available at: http://www.rusnauka.com/4_SWMN_2010/Politologia/59065.doc.htm (Accessed 31 Aug 2016).
8. The official site of International finance corporation [Online], available at: <http://www.ifc.org>. (Accessed 31 Aug 2016).
9. Blank, I.A. (1996), *Strategija i taktika upravlenija finansami* [Strategy and tactics of financial management], Item. LTD-SP ADEF, Kyiv, Ukraine.
10. Kudriashov, V.P. (2008), *Kurs finansiv* [Finance course], Znannia, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2016 р.